

Sklovsky Igor Zinovievich

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Sociology
and Management of Socio-Cultural Activities,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2836-3412

Aksonova Vira Ihorivna

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law and Social and Humanitarian Disciplines
Flight Academy National Aviation University of Ukraine
1, Dobrovolsky str., Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9615-9339

Ursol Oksana Volodymyrivna

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law and Social and Humanitarian Disciplines
Flight Academy National Aviation University of Ukraine
1, Dobrovolsky str., Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2819-0622

THE SPIRIT OF UKRAINIAN NATIONOGENESIS IN THE CONTEXT OF CHANGES IN CIVIL SOCIETY

The article presents a metaphysical study of the nature of civil society, which allows in the ontological aspect to understand the complications of the structure of modern philosophy; to find out the patriotic-inductive level of historical self-consciousness of Ukrainians in post-classical discourse. It requires understanding the course of the philosophical search for truth and cord centric “cleansing” of consciousness from anti-clerical – God-fighting clichés that primitivism the meaning of freedom. Post-classical metaphysics of history allows us to perceive the civilized nature of freedom as the transition of ethno genesis to a new quality within European values. Classical heuristic constructs reflect the methodological and theoretical basis of social philosophy, which is necessary to answer the question of the level of civilization of the nation-building process. Scholars in the historical section of the study of freedom especially define the concepts of society of existentialism and neo-Freudianism. Public nation-genesis in search of freedom perceives the negatively uncivilized nature of “left” or right wing radicalism, as its specificity contradicts the conditions of the hidden development of the Ukrainian idea. The civilizational understanding of the Ukrainian idea in the spirit of the Cossack revolution was influenced by the interpretation of the philosophy of freedom of the great luminaries of Ukraine, which is important in overcoming stereotypes of vulgar sociological manifestations of social demonism of radicals and national nihilists. The evolutionary formation of the principles of freedom enriches the variety of manifestations of the “heart unity” of the bearers of European values, in particular the Manifestations of post-classical and philosophical-theological symbols, and so on. The testament of autochthonous Ukrainians (“fathers of the titular ethnic group”) brings the meaning of “national existence” from the secret depths of metaphysics of the Ukrainian idea to the center of understanding the meaning of freedom as a universal Cossack will, on a completely independent way of forming vital values of civil society.

Key words: *post-classical meaning of freedom, nation-genesis, social demonism, passion, logo of history, national idea, metaphysical discourse.*

УДК 1(091)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.7>**Стежко Зоя Василівна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
пр. Університетський 8, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0002-0172-4487

Римар Сергій Петрович

старший викладач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Центральноукраїнського національного технічного університету
пр. Університетський 8, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0001-7102-3443

**ФОКАЛІЗАЦІЯ ЯК СИМУЛЯКР ДІЙСНОСТІ
У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ СТАТТІ Т. ЕНГЕЛЬХАРДТА
У ЖУРНАЛІ “THE NATION” (США))**

У статті висвітлюються декотрі особливості публіцистики за постмодерністської культурної традиції. За умов смарт-суспільства, інтегрованого в інтернет-простір, медіократія становить потужний ресурс наратології. Проводиться думка, що на тлі посилення медіократизації суспільства зростає роль фокалізації у формуванні суспільної свідомості. Проте аналіз наукової літератури засвідчив, що напрацювань зі значимості фокалізації у публіцистичних текстах наразі бракує.

На цьому тлі метою статейного дослідження є філософський аналіз ролі фокалізації публіцистики у формуванні суспільної свідомості.

Методи дослідження – дискурс-аналіз інтерпретації тексту, метод узагальнення емпіричного матеріалу, метод сходження від абстрактного до конкретного.

Результатом дослідження маємо висвітлення ролі фокалізації як засобу латентної маніпуляції суспільною думкою. Доводиться, що поєднання різних форм організації повідомлення з ужитком семи відкритої або ж прихованої емотивності досягається ефект синергії – ефект потужного впливу на свідомість.

Феномен фокалізації у наративній моделі дійсності розкривається на матеріалі публіцистичної статті Тома Енгельхардта (Tom Engelhardt) «Америка так и не «вернулась». Зазначається, що феномен фокалізації наповнює емпіричний факт суб'єктивною смисловою інтерпретацією і таким чином є елементом технології формування суспільної свідомості. Тож фокалізація постає як тріада діалектично взаємопов'язаних компонентів – наратор, наратив, реципієнт, кожен з яких обумовлений іншим та водночас є окремим чинником смислотворення.

Розглядаються особливості кожного типу фокалізації. Зазначається, що focalization externe, як точка зору об'єктивного наратора, свідчить, що задекларована об'єктивність обмежується констатацією емпіричного факту, а оцінки, які слідує опісля, є однозначно суб'єктивними в силу іманентної риси людини, якою є творчість. Застосовуючи різні типи фокалізації у поєднанні з семами латентної емотивності, Т. Енгельхардт досягає мети бажаного сприйняття читачем наративу. Обґрунтовується думка, що назагал у постмодерністській концептуалізації фокалізація як явище наратології є симулякром дійсності.

Ключові слова: постмодернізм, медіократія, фокалізація, наратив, публіцистика, фонові знання.

Вступ. Цивілізаційні зрушення доби постмодерну зробили засоби масової інформації основним споживчим продуктом суспільства ХХІ століття, а відтак і примножили їх значимість як засобу формування суспільної свідомості. І. Гобзов має рацію, говорячи, що наразі,

«если взять духовную жизнь, то ее можно обозначить термином «медиаократизация» [1, с. 49]. За умов смарт-суспільства, інтегрованого в інтернет-простір, медіократія становить потужний ресурс наратології. Проте медіократія, яка сьогодні за своїм призначенням має бути інструментом нагляду за владою, її прозорістю, усе менше виражає волю громадянського суспільства та діє в інтересах олігархату, який контролює media, – відтак олігархат реалізує свої політичні наміри і засобами публіцистики. Важливу роль у досягненні ефективності впливу media на суспільну свідомість відіграє наразі малодосліджений феномен як фокалізація суспільно-політичного наративу. У постмодерністській концептуалізації ключових цінностей демократії, таких як особистісна свобода, свобода слова тощо неконтрольованість публіцистики повною мірою розкриває маніпулятивний потенціал фокалізації як симулякра дійсності. Вдало застосована фокалізація підтверджує розхожу тезу – хто володіє mass media, той володіє й суспільною думкою.

Дійсно, з одного боку, в глобальній системі інформації mass media досить ефективно виконують роль інституту міжнародної співпраці у різних галузях, роль засобу «електронної демократизації», але з іншого – так само ефективно здійснюють маніпулювання суспільною свідомістю. Ці аспекти ми і маємо намір висвітлити у статті.

Термін «фокалізація» увійшов у лінгвістичний обіг з легкої руки літературознавця Ж. Женетт для позначення авторського способу повідомлення або (як зазначає низка джерел) для позначення точки зору наратора. Тож в багатьох випадках терміни «фокалізація» (focalization) та «точка зору» (point of view) визнаються рівнозначними, що пасує і контексту нашого дослідження.

Щоправда, застосування того чи іншого типу фокалізації у публіцистиці має свою специфіку: персонажем тут постає як окремий суб'єкт, так і збірний персонаж. Наприклад, у статті Т. Енгельхардта (Tom Engelhardt) «Америка так и не «вернулась» [2] є як окремий суб'єкт – президент та міністр, так і колективний персонаж – «мы, американцы», від імені яких здійснює судження наратор. Отже, сам наратор («мы, американцы») постає одночасно і персонажем, і оповідачем, причому оповідачем з різної фокалізації – від імені персонажу і про персонаж. Публіцистичний стиль також відрізняється від художнього точністю, логічністю, аргументацією, обґрунтуванням з претензією на істину та понятійним апаратом. Зазначена особливість фокалізації у публіцистичних статтях актуалізує обрану нами тему дослідження.

Вагомого значення способу організації оповіді надають реалії інформаційного ландшафту за постмодерністської переоцінки цінностей. Постмодернізм як глобальне явище декларує необмежений плюралізм та лібералізм у суспільно-політичному дискурсі, а відтак кожна нація відповідно до власної культури напрацьовує розуміння таких цінностей як свобода бути собою, лібералізм у творенні смислу тексту, по-різному інтерпретує політичні наративи. Це виразно проявляється на застосуванні різних типів фокалізації в публіцистиці Т. Енгельхардта, який досконало засвоїв ключовий принцип постмодернізму – деконструкцію Ж. Дерріда: дійсність є лише наративною моделлю наратора. Смысл наративу є містифікацією дійсності засобами фокалізації в контексті особистісної системи цінностей та задуму наратора. Не існує єдиної системи цінностей, а отже, за принципом деконструкції, наратив автора не є істиною в останній інстанції; він становить свого роду симулякр дійсності в такій же мірі, як і його інтерпретація читачем.

Проте видається, що саме постмодерністські культурні трансформації не знайшли свого розуміння в учасників сучасного глобального політичного дискурсу. Недооцінка значимості постмодерністських трансформацій ставить під загрозу політичне взаємопорозуміння націй, а ужиток фокалізації у публіцистиці постає чинником маніпулювання суспільною свідомістю. Антропоцентризм постмодернізму, який прийшов на зміну раціоцентризму доби Модерну розширив можливості політичного самовираження наратора у глобальному інформаційному просторі. Постмодерністська наратологія, розширюючи можливості втілювати авторську суб'єктивність у наративну картину світу, стає презентантом національного коду в глобальному інформаційно-комунікативному просторі. Фокалізація як спосіб організації оповіді у презентованому нашою статтею публіцистичному тексті Т. Енгельхардта «Америка так

и не «вернулась» de facto постає засобом політичного позиціонування наратором американського бачення дійсності, яке через вдало фокалізований наратив пропонується як єдино можлива істина. Відбувається підміна обґрунтування істинності нарації об'єктивними фактами формуванням переконань читача засобами фокалізації.

Аналіз досліджень і публікацій. З прикрістю маємо констатувати, що проблемі фокалізації у суспільно-політичних наративах приділяється, як на нас, вкрай недостатньо уваги. Щоправда, як засвідчив аналіз наукової літератури, декотрі аспекти проблеми фокалізації та суміжні з нею усе ж висвітлювалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема: G. Genette [3] – висвітлюються фундаментальні положення наратології та теорії фокалізації; М. Pavichich [7], Є. Петрова [8] та О. Собчук [11] – аналізуються поняття «оповідач» та «фокалізатор»; праці з посткласичної наратології – прослідковується еволюція понять «наративність» та «фокалізація»; Е. Вроман [15] – здійснюється зіставний аналіз теоретичних положень наратології Genette G та інших представників наративного дискурсу; В. Оноприєнко [6] – висвітлюється наративізація соціогуманітарного знання в постмодерністських новаціях; М. Jahn [16], [17] – розглядаються різновиди фокалізації та наратологічні концепції в аналізі художніх творів та методологія так званих “windows of focalization”; В. Niederhoff [19] – окреслюється полемічність ключових положень теорії фокалізації Ж. Жанет; J. Pier [20] – визначається поняття «рівень наративу» та функціональний характер співвідношення рівнів; Ю. Стежко, Н. Білоус, Л. Шевчук [13] – розкривається методологія лінгвістичних досліджень, орієнтована на виявлення способу формування смислу тексту та встановлення референції; А. Літак [4] – осмислюється феномен фокалізації на матеріалі англійської художньої літератури, розглядається зв'язок фокалізації зі змістом наративу та способом нарації; Ю. Стежко [14] – показується роль емотивного навантаження семи у сприйнятті оповіді.

Аналіз наукової літератури з обраної нами теми засвідчив, що фокалізація досліджується, головню, на художніх текстах і напрацювань зі значимості фокалізації в публіцистичних текстах бракує. Тож, визначаючи мету нашого дослідження, ми виходили з інформаційної ситуації навколо новітніх подій у світі.

Мета статті – філософський аналіз ролі фокалізації публіцистики у формуванні суспільної свідомості за постмодерністських реалій.

Методи дослідження – дискурс-аналіз інтерпретації тексту, метод узагальнення емпіричного матеріалу, метод сходження від абстрактного до конкретного.

Результати дослідження. У постмодерністській картині світу дійсність усе більше ідентифікується як наративна модель мультиверсуму дискурсів. Зростає попит на публіцистику, а разом з цим зростає і значення журналістських інтерпретацій суспільних явищ.

Широка джерельна база та необмежений доступ до інформації сьогодні є стратегічним ресурсом демократичного поступу. Проте є й загроза формування небажаних суспільних настроїв або закликів до протиправних дій через неконтрольованість контенту, недосконалість системи інформаційної безпеки.

Постмодерністський переворот (саме так оцінюються сучасні цивілізаційні перетворення) відбився лінгвосоціальною проблемою фокалізації як засобу моделювання смислу наративу (focalization – focus of narration) в контексті взаємообумовленості мови та думки. Маємо вдатися до декотрих уточнень щодо ужитку нами терміну «наратив». В контексті нашого дослідження ми дотримуємося позиції, що текст сам по собі не є наративом за походженням. Якості наративності він набуває стосовно читача, процесу рецепції, завдяки чому читач інтерпретує смисл тексту уже як наративу.

Фокалізація посідає панівну позицію у наратології постмодернізму, який своїми методологічними настановами легалізує плюралізм стилю мислення та мовного виразу дійсності, підміняє принципи об'єктивності та класичного раціоналізму суб'єктивною інтерпретацією, а істину – переконаннями.

Наразі маємо спекулятивні нарації заангажованих публіцистів, котрі намагаються впливати на національну свідомість суб'єктивною інтерпретацією суспільно-політичних подій у власних

ідеологічних інтересах. Застосовуються різні форми фокалізації як засобу представлення дійсності у свідомості реципієнта, підміни істини постправдою (*post-truth*).

Відомо, що теперішнє в знятому вигляді утримує в собі минуле. Тож, жонглюючи достовірністю окремих загальновідомих фактів, історичних подій минулого, досягається мета – екстраполяція довіри на вигадані нарації теперішнього. Феномен фокалізації в наративній моделі дійсності забезпечує смислове наповнення емпіричного факту з єдиним фіналом – його суб'єктивною інтерпретацією. Задля досягнення мети – домінування в дискурсивному просторі запропонованого смислу наративу щодо інших тлумачень факту – наратор, як правило, застосовує еkleктичний спектр логічних суджень – раціональних, теологічних, софістичних тощо. Тим самим здійснюється переорієнтація уваги реципієнта з власного аналізу об'єктивних фактів на запропоновану суб'єктом фокалізації логіку.

Фокалізація у публіцистичних текстах постає технологією формування системи цінностей читача, його політичної культури, а головне, переконань. Ілюстрацією можуть слугувати, наприклад, наративи про історичні корені нації, мовно-культурну спільність та етнічну спорідненість народів і т. і., які, власне, формують національну ідентичність людини та її ідеологічну орієнтацію.

Багатий матеріал для вивчення маніпулятивних можливостей фокалізації в публіцистичних текстах дає знайомство зі статтею Tom Engelhardt «Америка так и не «вернулась» [2]. Претендуючи на позицію об'єктивного оповідача (*focalization externe*, за класифікацією Ж. Женетт) [3], автор *de facto*, через різні суб'єктивні прийоми надає тексту форму організації наративу за *focalisation zero* (за класифікацією Ж. Женетт), за якої інформація подається з позицій всезнаючого наратора: він начебто знає більше, ніж самі політичні персонажі його наративу. В такому разі, за логікою субститутивної міметизації, читач, інтерпретуючи текст, має подумки наслідувати наратора. До речі, сам Ж. Жанетт визнавав нульову фокалізацію стилістичним ідеалом, оцінюючи її як «...блеск, то есть искусство «формулировки» [3, с. 162].

Стаття «Америка так и не «вернулась» є прикладом мистецтва здобувати довіру до оцінки факту методом фокалізації. Автор звертається до читача зі словами: «вдумайтесь в эту фразу», «не кажется ли вам...», «поверьте мне...», «не думаете ли вы...» [2] і т. і., після яких подаються суб'єктивні оцінки щодо емпіричного факту. «Я проведу для вас краткую экскурсию» [2], – пише Т. Енгельхардт, показуючи тим самим свою обізнаність щодо події та міркувань самого персонажу.

У спосіб звернення до читача на кшталт: «что это значит для всех нас?», «давайте посмотрим правде в глаза...», «...мы должны не только поразиться тому...», «высокий процент из нас поддерживает идею...» [2]. Т. Енгельхардт бере читача в односторонці, не залишаючи йому підстав для сумнівів у достовірності запропонованої оцінки факту. Окрім того, низка меседжів супроводжується займенником «ми», за яким слідує суб'єктивна інтерпретація реальних фактів.

Увага читача зосереджується на формі звернення, свого роду психологістичного стандарту стосунків, що спонукає до створення відносин довіри між автором та читачем. Повідомленням з позиції *focalisation zero*, за якої оповідач позиціонується всезнаючим або, у всякому випадку, більш знаючим, ніж персонаж, досягається підвищення семантики кожного слова наративу.

Нульовою фокалізацією Т. Енгельхардт інформує читача про міркування персонажу, які, можливо, йому і не властиві, але стилістика наратора змушує читача сприймати повідомлення як вияв обізнаності. Таким чином, досягається відкритість дискурсивної свідомості читача до безальтернативного сприйняття наративу. Читач, перебуваючи у полоні показової обізнаності, солідаризується з наратором, не вбачаючи потреби в рефлексії та аналізу повідомлення з позицій власних знань, покладаючись лише здоровий глузд. Читач свідомо формує те, що було назву *post-truth* («під постправдою мається на увазі образ дійсності, свого роду симулякр, створений суб'єктом на основі віри, некритичного засвоєння інформації...» [12, с. 81].

Аналіз застосування фокалізації Т. Енгельхардтом у статті «Америка так и не «вернулась» засвідчив розрахунок автора на таку ваду людського мислення як схильність до слідування у сприйнятті інформації нескладному шляху раціонального осмислення, інстинктивно

покладаючись на власний здоровий глузд. З точки зору психолінгвістики феномен постправди є референцією іманентних рис людини – прагнення до простих рішень, «економії мислення», відданості семантичній доступності авторських оцінок.

Політична значимість сформованої засобами фокалізації постправди полягає у тому, що вона із суб'єктивної думки у формі існування окремої публікації з часом об'єктивується у масову суспільну свідомість. Опублікована інформація надалі поширюється уже незалежно від свого першоджерела. На фоні принципів постмодернізму об'єктивність істини втрачає свою значимість, поступаючись постправді як переконанням, тобто некритичному засвоєнню інформації.

З цього приводу важко не погодитися із оціночними судженнями Ф. Ніцше: «...убеждение есть вера, что в известном пункте познания обладаешь безусловной истиной» – пише він. І далі: «...the man of conviction is not the man of scientific thinking» [5, с. 483]. Отже, основним об'єктом, на який орієнтується наратор у визначенні форми фокалізації в публіцистиці, є людина переконань, а не істини, людина віри, а не раціонального мислення.

Керуючись запропонованою Ж. Женеттом класифікацією форм фокалізації, маємо зазначити, що в обраній за ілюстративний матеріал статті Т. Енгельхардта «Америка так и не «вернулась» автор для втілення свого задуму застосовує різні, взаємодоповнюючі форми фокалізації, за ситуативного домінування тієї чи іншої. Зокрема, *focalisation zero* ефективно поєднується у Т. Енгельхардта з *focalization externe*, за якої розповідь ведеться з точки зору об'єктивності наратора. А в декотрих фрагментах вона поєднується і з *focalisation interne*. Сполучення між різними типами фокалізації полягає в тому, що, скажімо, нульова фокалізація відносно читача постає внутрішньою стосовно персонажу – міністра оборони, за якого говорить автор статті, і уже читач сприйматиме меседжі автора як трактування подій самим персонажем – міністром. Сполученням різних форм фокалізації забезпечується ефект синергії у створенні бажаного впливу на реципієнта.

Окремого розгляду, на наш погляд, заслуговує найбільш поширений в суспільно-політичних наративах і, зокрема, в публікації Т. Енгельхардта тип фокалізації – *focalization externe*, за якої оповідь ведеться з позицій об'єктивного оглядача подій та фактів. *Focalization externe* є панівною в публіцистиці, вона покликана формувати суспільну думку. Автор начебто є незаангажованим, а розповідь декларується як об'єктивний наратив. Спробуємо пояснити, чому *focalization externe* заслуговує окремого розгляду.

Справа у тому, що об'єктивність точки зору наратора, як і змістовна об'єктивність самого наративу, є нонсенсом. Насправді це виглядає як «суб'єктивна об'єктивність». Позаяк творчість в тій чи іншій мірі є іманентною рисою людини, об'єктивність змісту наративу не є можливою в принципі. Наприклад, пишучи про різних президентів однієї країни, Т. Енгельхардт одного іменує – «президент», а іншого – «наш президент». Відтак, він латентно виявляє свої вподобання – а не істину. За словами О. Потебні, «...слово для самого говорящего есть средство объективировать свою мысль» [9, с. 212], тобто – об'єктивувати суб'єктивну думку про об'єктивну дійсність, а не об'єктивувати сам наратив як мовне вираження об'єктивної дійсності.

В цілому, об'єктивність змісту наративу може становити сама фіксація факту, а не розповідь про нього. Наприклад, в передмові до уже названої статті «Америка так и не «вернулась» зазначається: «Два десятилетия войны в Ираке и Афганистане сделали США «несостоятельной империей». Ей не удалось решить ни одной своей задачи» [2]. В цьому наративі об'єктивність позиції наратора обмежується фіксацією самого факту війни в Іраці та Афганістані. Далі йдуть суб'єктивні оцінки результативності в ній місії США, які об'єктивність наратора як суб'єкта фокалізації лише імітують. Відтак «у наративі проявляється не лише хронологія подій, а, головню, внутрішній світ наратора; в наративі оповідач об'єктивує власну суб'єктивність» [13, с. 116]. Тож читачу варто відрізнити об'єктивність в загальнонауковому значенні, як відображення реального плину подій та фактів від об'єктивності як позиціонування наратора в фокалізації.

Суб'єктивність фокалізації в окремих випадках супроводжується зверненням до емпатії реципієнта – імпліцитного ресурсу смислотворення повідомлення. Принцип деконструкції

легітимізував смислотворення читачем авторського тексту. Нам імпонують слова В. Онопрієнка: «В нарративе проявляется характер, эмоциональные состояния говорящего, его «стратегия», т. е. воздействие на читателя или слушателя, В нарративе важна не столько сама история, сколько точка зрения автора истории и средства удержания внимания заинтересованности и включенности собеседника, который выступает в качестве соавтора нарратива» [6, с. 22]. Зробити читача співавтором нарративу означає здатність обрати таку форму фокалізації для подачі відкритої або прихованої емотивності, яка здатна запалити уяву читача. Нарративом: «Заключенные все еще содержатся в тюрьме Гуантанамо, в этом оффшорном бермудском треугольнике несправедливости» [2] Т. Енгельхардт, позиціонує себе як об'єктивний наратор, пропонує читачеві емотивне навантаження, яке криється у слові «несправедливість». Закладена у нарративі емпатема становить свого роду імпліцитну форму екзистенційної комунікації автора оповіді та читача. «Феномен емпатії доволі залежний від сфери ужитку й методу фіксації» [14, с. 193]. Тож у наведеному прикладі емпатема «несправедливість» узгоджується зі змістом повідомлення та застосованим автором способом організації оповіді – *focalization externe*.

І наостанок. Фокалізація завжди має вибірковий характер, є орієнтованою на конкретного читача та є залежною від змісту оповіді. Аналіз практики ужитку фокалізації у публіцистичних текстах свідчить, що досвідчений наратор, обираючи ту чи іншу форму фокалізації, керується низкою критеріїв, як то: інтелектуальний рівень потенційного читача, мовнокультурна спроможність осмислення ним інформації, його ідеологічна орієнтація. Наприклад, гадаємо, що нарратив: «А затем, конечно же, началась глобальная война с террором, которая вскоре переросла в обычную конвенциональную войну» [2] потребує певних знань. Не кожному читачеві є зрозумілим словосполучення «конвенциональная война», позаяк воно не є рівнем просторіччя.

Створення семантичного поля порозуміння наратора із читачем обумовлене фоновими знаннями стосовно того чи іншого слова. “It is a well-known fact that an indispensable condition for the implementation of any communicative act must be a mutual knowledge of realities by the speaker and the hearer, which is the basis of language communication, – пише М. Махкамова. – These values have received in linguistics the name of background knowledge. A word reflecting an object or phenomenon of the reality of a particular society not only means it, but also creates some background associated with this word” [18, с. 26]. Убогість фонових знань з теми публікації змушує читача цілком поклатися на оціночні судження автора у заломленні на власний здоровий глузд, не усвідомлюючи того, що «...многое из того, что здравый смысл считает найденным или открытым, на самом деле является сделанным или придуманным» [10, с. 14]; додамо: не в останню чергу під впливом нульової фокалізації (*focalisation zero*) автора.

Якщо звернутися до статті Т. Енгельхардта, то потреба в фонових знаннях виглядає доволі гостро. Автор оперує топонімами, прізвиськами, подіями, не розкриваючи їх зміст. Отже, він передбачає володіння читачем певними знаннями щодо них. Наприклад, коли мовиться про встановлення демократії в Афганістані, то, щоб оцінити зазначене, читач має володіти знаннями про політичний, релігійний устрій країни, економічний уклад тощо. В іншому випадку авторський нарратив залишиться без відповідної реакції або ж набуде зовсім іншого смислу. Фонові знання становлять ключ до смислу повідомлення. Тож фокалізація постає як тріада діалектично взаємопов'язаних компонентів – наратор, нарратив, реципієнт, кожен з яких обумовлений іншим та водночас є окремим чинником смислотворення. У нарративі, взаємозумовлюючи одна одну, інтегруються реальні події, їх рецепція та інтерпретація. Постмодернізм визнає творення смислу повідомлення не лише автором, а й самим читачем. «Нарратив автора в процессе чтения снимается нарративом читателя, по-новому центрирующего и означивающего текст» [6, с. 22]. Зазначене методологічне положення має стати настановою для публіцистів щодо способу організації нарративу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, фокалізація становить вагомий компонент публіцистики; вона має свою специфіку, а її дослідження, на відміну від досліджень фокалізації у художній літературі, потребують специфічного підходу.

В постмодерністській концептуалізації фокалізація як явище наратології є симулякром соціокультурної дійсності. На прикладі аналізу статті Т. Енгельхардта «Америка так и не «вернулась» обґрунтовується значимість фокалізації як способу видати суб'єктивну думку за об'єктивний стан суспільно-політичних реалій. Задекларована об'єктивність *focalization externe* не є об'єктивністю у загальнонауковому її розумінні. З точки зору герменевтики фокалізація становить засіб конструювання смислів на рівні організації наративу.

Етика фокалізації публіцистики не орієнтована на критичне осмислення читачем запропонованого автором наративу. Вплив на формування у читача бажаного розуміння оповіді залежить від вправності наратора у застосуванні різних форм організації повідомлення, у поєднанні фокалізації із ужитком семи відкритої або ж прихованої емотивності, орієнтованої на емпатію читача. За належних умов таке поєднання створює ефект синергії – ефект потужного впливу на свідомість.

Назагал за результатами нашого статейного дослідження стає очевидним, що фокалізація в публіцистиці набуває вагомого значення та становить невід'ємну компоненту технології формування суспільної свідомості з позиції експліцитного наратора.

І насамкінець. Проведена нами розвідка не дає відповіді на усі питання щодо сутнісного розуміння фокалізації в наративній моделі суспільно-політичного дискурсу. Тож перспективність теми для подальшого розвитку є очевидною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гобозов И. Постмодернизм – эпоха медиократов. *Вопросы философии*. 2015. № 12. С. 41–53.
2. Энгельхардт Т. Америка так и не «вернулась». *The Nation*. 01.08.2021. URL: https://inosmi.ru/politic/20210801/250229649.html?utm_source=smi2
3. Жанетт Ж. *Фигуры*. М. : Издат-во им. Сабашниковых 1998. 944 с.
4. Літак А. М. До питання фокалізації та її особливостей у романі «Нотатки про скандал» Зої Геллер. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. № 40. Том 3. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.3.4>
5. Ницше Ф. Соч. в 2-х т. Том 1. М. : Наука. 1990. 829 с.
6. Оноприенко В. И. Нарратив как стратегия и практика постмодернистского обновления методологии социогуманитарного знания. *Вісник Національного авіаційного університету*. Філософія. Культурологія. 2010. № 1. С. 22–25.
7. Павичич М. Трансформація типів оповідача у словенському романі часів тітовської Югославії. Проблеми слов'язнавства. 2011. Вип. 60. С. 147–153. URL: <http://prima.lnu.edu.ua/slavistyka/n60/014.pdf>
8. Петрова Е. В. Актуальные вопросы теории литературы. Фокализация как средство моделирования смыслов в тексте. 2014. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/37567/1/avfn_2014_96.pdf
9. Потєбня О. Собрание трудов: Мысль и язык. – М. : «Лабиринт», 1999. – 300 с.
10. Рорти Р. Релятивизм: найденное и сделанное. *Философский прагматизм Ричарда Рорти и российский контекст*. М. : Традиция, 1997. 288 с.
11. Собчук О. В. Переосмислення понять наративності, персонажа і фокалізації в сучасній когнітивній наратології. *Магістеріум*. Випуск 48. *Літературознавчі студії*. 2012. С. 108–113. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/16096>
12. Стежко Ю. Г. Самовизначення особистості в реаліях сучасних інформаційних технологій. *Педагогічні науки*. *Науковий журнал*. Випуск 74. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава. 2019. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74>. С. 81–85.
13. Стежко Ю. Г., Білоус Н. П., Шевчук Л. О. Методологія лінгвістичних досліджень в імперативах постмодернізму. *Філологічні трактати*. Том 13. № 1. 2021. Суми, Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. С. 110–120. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2021.13\(1\)-10](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2021.13(1)-10)
14. Стежко Ю. Г. Вираження емпатії в художніх творах та їх перекладах: зіставний аналіз. *Філологічні науки*. *Альманах «Рідний край»*. 2019. № 2 (41) Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава. 2019. С. 192–198.

15. Broman E. *Narratological Focalization Models: A Critical Survey. Essays on Fiction and Perspective.* Frankfurt a. M. 2004. URL: https://www.academia.edu/1554726/Narratological_Focalization_Models_A_Critical_Survey
16. Jahn M. *Narratology. A Guide to the Theory of Narrative.* 2021. URL: <http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf>
17. Jahn M. *More Aspects of Focalisation: Refinements and Applications.* 1999. P. 85–110. DOI: 10.4000/BOOKS.PUFR.3952
18. Mahkamova M. R. *Modern Problems of Linguistics and Methods of Teaching English. Obrazovatel'nyj process.* 2018. 1. S. 26–28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-problems-of-linguistics-and-methods-of-teaching-english/viewer>
19. Niederhoff B. *Focalization.* 2013. URL: <https://www.lhn.uni-hamburg.de/printpdf/article/focalization>
20. Pier J. *Narrative Levels.* 2014. URL: <https://www.lhn.uni-hamburg.de/printpdf/article/narrative-levels-revised-version-uploaded-23-april-2014>

REFERENCES

1. Gobozov, I. (2015). Postmodernizm – epokha mediokratov [Postmodernism – the Epoch of Mediocrats]. *Voprosy filosofii.* № 12. S. 41–53. [in Russian]
2. Engelkhardt, T. (2021). Amerika tak i ne “vernulas” [America hasn’t “came back»” yet]. *The Nation.* 01.08.2021. URL: https://inosmi.ru/politic/20210801/250229649.html?utm_source=smi2 [in Russian]
3. Zhanett, Zh. (1998). *Figury [Figures].* M. : Izdat-vo im. Sabashnikovykh. 944 s. [in Russian]
4. Litak, A. M. (2019). Do pytannia fokalizatsii ta yii osoblyvostei u romani “Notatky pro skandal” Zoi Heller [On the Issue of Focalization and Its Peculiarities in “Notes on a Scandal” by Zoe Heller]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia.* № 40. Tom 3. S. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.3.4> [in Ukrainian]
5. Nitshe, F. (1990). *Soch. [Compositions].* v 2-kh t. Tom 1. M. : Nauka. 829 s. [in Russian]
6. Onoprienko, V. I. (2010). *Narrativ kak strategii i praktika postmodernistskogo obnoveniia metodologii sotciogumanitarnogo znaniia [The Narrative as The Strategy and Practice of Postmodern Renewal of Social and Humanitarian Knowledge].* Visnyk Natsionalnoho aviatyynoho universytetu. *Filosofiiia. Kulturolohiia.* № 1. S. 22–25. [in Russian]
7. Pavychych, M. (2011). *Transformatsiia typiv opovidacha u slovenskomu romani chasiv titovskoi Yuhoslavii [Transformations of the Narrator in the Slovenian Novel at the Time of Tito’s Yugoslavia].* *Problemy slov'ianoznavstva.* Vyp. 60. S. 147–153. [in Ukrainian]
8. Petrova, E. V. (2014). *Aktualnye voprosy teorii literatury. Fokalizatsiia kak sredstvo modelirovaniia smyslov v tekste [Current questions for the theory of literature. Focalization as a way of modeling meanings in a text].* URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/37567/1/avfn_2014_96.pdf [in Russian]
9. Potebnia, O. (1999). *Sobranie trudov: Mysl i iazyk [Collected Works: Thought and Language].* M. : “Labirint”. 300 s. [in Russian]
10. Porti, R. (1997). *Reliativizm: naidennoe i sdelanoe [Relativism: found and done].* *Filosofskii pragmatizm Richarda Rorti i rossiiskii kontekst* M. : Traditsiia. 288 s. [in Russian]
11. Sobchuk, O. V. (2012). *Pereosmyslennia poniat naratyvnosti, personazha i fokalizatsii v suchasni kohnityvni naratolohii [A Reconsideration of the Notion of Narrativity, Character, and Focalization in Contemporary Cognitive Narratology].* *Mahisterium. Vypusk 48. Literaturoznavchi studii.* S. 108–113. [in Ukrainian]
12. Stezhko, Yu. H. (2019). *Samovyznachennia osobystosti v realiiakh suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Self-Identification Personality in the Realities of Modern Information Technologies].* *Pedahohichni nauky. Naukovyi zhurnal.* Vypusk 74. Poltavskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka. Poltava. S. 81–85. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74> [in Ukrainian]
13. Stezhko, Yu. H., Bilous, N. P., Shevchuk, L. O. (2021). *Metodolohiia linhvistychnykh doslidzhen v imperatyvakh postmodernizmu [Methodology of the Linguistic Research in the Imperatives of Postmodernism].* *Filolohichni traktaty.* Tom 13. № 1. Sumy, Vydavnytstvo SumDPU imeni A. S. Makarenka. S. 110–120. DOI: [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2021.13\(1\)-10](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2021.13(1)-10) [in Ukrainian]

14. Stezhko, Yu. H. (2019). Vyrzhennia empatii v khudozhnikh tvorakh ta yikh perekkladakh: zistavnyi analiz [The Expression of Empathy in Works of Art and their Translations: a Comparative Analysis]. *Filolohichni nauky Almanakh "Ridnyi kraj"*. № 2 (41) Poltavskiyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka. Poltava. S. 192–198. [in Ukrainian]
15. Broman, E. (2004). *Narratological Focalization Models: A Critical Survey. Essays on Fiction and Perspective*. Frankfurt a. M. URL: https://www.academia.edu/1554726/Narratological_Focalization_Models_A_Critical_Survey [in English]
16. Jahn, M. (2021). *Narratology. A Guide to the Theory of Narrative*. URL: <http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf> [in English]
17. Jahn, M. (1999). *More Aspects of Focalisation: Refinements and Applications*. P. 85–110. DOI: 10.4000/BOOKS.PUFR.3952 [in English]
18. Mahkamova, M. R. (2018). Modern Problems of Linguistics and Methods of Teaching English. *Obrazovatel'nyj process*. 1. S. 26–28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-problems-of-linguistics-and-methods-of-teaching-english/viewer> [in English]
19. Niederhoff, B. (2013). *Focalization*. URL: <https://www.lhn.uni-hamburg.de/printpdf/article/focalization> [in English]
20. Pier, J. (2014). *Narrative Levels*. 2014. URL: <https://www.lhn.uni-hamburg.de/printpdf/article/narrative-levels-revised-version-uploaded-23-april-2014> [in English]

Stezhko Zoya Vasylivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History, Archeology,
Information and Archival Affairs
Central Ukrainian National Technical University
8, Universytetskyi ave., Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0172-4487

Rymar Serhii Petrovych

Senior Lecturer at the department of History, Archeology,
Information and Archival Affairs
Central Ukrainian National Technical University
8, Universytetskyi ave., Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7102-3443

FOCALIZATION AS A SIMULACRUM OF REALITY IN THE POSTMODERN SOCIAL-AND POLITICAL DISCOURSE

In a smart-society integrated into a sphere of the Internet, mediocracy is a powerful resource for the narratology. It is believed that with a background of increasing mediocratization of society, the role of focalization in the formation of public consciousness is growing. However, the analysis of the scientific literature has shown that there is a lack of work on the importance of focalization in journalistic materials.

*Therefore, the **purpose** of the article research is a philosophical analysis of a role of journalism focalization in the formation of public consciousness.*

***Research methods** – a discourse-analysis of text interpretation, method of generalization of empirical material, method of focusing from abstract to concrete.*

***The result of the study** is a highlighting role of focalization as a way of a latent manipulation with a public opinion. It's believed that an effect of synergy (the effect of a powerful influence on consciousness) we get with a combination of different forms of a formation a message using a semi open or a covered emotivity.*

The material of a journalistic paper by Tom Engelhardt "America didn't come back after all" opens up the focalization phenomenon in the narrative model of reality It is noted that the phenomenon of focalization fills the empirical fact with the subjective and semantic interpretation and, thus, becomes an element of the technology for formation of social consciousness. Therefore,

the focalization appears as a triad of dialectically interconnected components – a narrator, a narrative and a recipient, and every component is conditioned by another one being, meanwhile, a certain factor of a meaning-making.

Features of each type of focalization are considered. It is noted that the focalization externe, as a vision of an objective narrator, points that a declared objectivity is limited with the statement of empirical fact, but assessments coming behind are only subjective thanks to the immanent feature of human character, what is the creativity. Mr. Engelhardt T. has accomplished his goal about a desired perception of the narrative by reader applying different types of focalization together with the seeds of latent emotionality. Next opinion's been substantiated that, in comon, the focalization as a phenomenon of narratology is a simulacrum of reality in postmodern conceptualization.

Key words: *postmodernism, mediocracy, focalization, narrative, journalism, background knowledge.*